

מתנת השבת

גדולה מאד מעלת השבת ומתוך כך צוותה התורה להקפיד מאד בשמירה על איסורי ל"ט המלאכות, אולם עלול להיווצר מצב בו אדם לומד את כל פרטי האיסורים של שבת בעיון ובהעמקה, אך שוכח מהו עניינה החיובי של השבת ואז איסורי השבת מכבידים עליו. יש לדעת כי התורה לא באה להגביל ולצמצם אותנו, אלא להפך, התורה באה לרומם אותנו ולהעלות אותנו למדרגות גדולות. על כן אנו צריכים ללמוד היטב את עניינה החיובי של השבת, אשר ממנו מתבקש הצורך להימנע מכל דבר שפוגם בגדולתה.

בפרשת כי תשא נאמר 1: "וְאֵתָה דְבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שַׁבָּתְתִי תִשְׁמְרוּ כִּי אוֹת הוּא בְּיָדֵי וּבִינְיָכֶם לְדַרְתֵּיכֶם לְדַעַת כִּי אֲנִי ה' מְקַדְּשְׁכֶם... וְשִׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדַרְתֶּם בְּרִית עִוְלָם". השבת היא אות, קודש וברית עולם.

הגמרא בשבת 2 ובביצה 3 מסבירה את משמעות הביטוי "לדעת" הכתוב בפסוק הראשון: "אמר לו הקב"ה למשה: מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם". אם משה לא היה מודיע לישראל על מתנת השבת, לא הייתה להם יכולת לעמוד על התוכן העמוק והפנימי של השבת, הנובע מבית גנזיו של הקב"ה – אף שודאי הם היו יודעים איך לקיים בפועל את הלכות השבת. לכן צריך להודיע לעם ישראל על מתנת השבת.

מהי אותה מתנה גנוזה? זו הנשמה היתרה שיש לאדם בשבת. הנשמה היתרה נמצאת במקום עליון, בבית הגנזים של הקב"ה, בעולם הבא שהוא עולם שכולו טוב, שכולו שבת. בעצם, ישנה שבת עליונה-רוחנית-נשמתית שהיא למעלה מן המציאות, השייכת לעבר ולעתיד, ואשר ממנה נמשכת הארה אל השבת שבעולם הזה. בשבת מאיר עלינו אור שהוא מעין עולם הבא, כמו ששרים בשבת 4: "מעין עולם הבא יום שבת מנוחה". שבת היא פגישה עם הארה אלוקית עליונה שהיא מעל העולם, ממעל למציאות.

איסורי המלאכה שומרים על רוממותה של השבת

מאחר והשבת היא כל כך עליונה, והיא באה לרומם אותנו מעל המציאות החיצונית, על כן צריך להתנהג בשבת באופן כזה המאפשר להתרומם אל הגובה הרב שאליו היא נושאת אותנו. כל איסורי המלאכה הם פועל יוצא מגובהה של השבת, ועניינם שלא תהייה פגימה בגדולתה, קדושתה, ורוממותה הבאים מהאור העליון הבלתי מוגבל. מעשי האדם ויצירותיו בעולם הזה – כמה טובים, יפים ומוצלחים שיהיו – לעולם הם יישארו מוגבלים ואנושיים, לעולם לא יוכלו לפרוץ את מגבלות האדם והעולם. אבל יש למעלה מזה. יש עולם יותר עליון העומד מעל גבולותיה של המציאות, והשבת היא הארה מאותו עולם עליון. כדי לקבל אותה בשלמות ולא לפגום בה, צריך לצאת מהמגבלות של המציאות – להיות פתוח ומשחרר מכל הגבולות שמגבילים אותנו במעשי החול, ומכל צער ועינוי המנוגדים לעניינה המהותי של השבת שהיא המנוחה, השלמות, היציאה מכל הגבולות והמייצרים. הזכירה שהשבת היא קודש מביאה אותנו להיזהר שלא לפגום בקדושתה.

המבט המעשי לעיתים מביא אותנו לחשוב שהשבת מגבילה את האדם. יש מי שהיה רוצה להתעסק בשבת בדברים רוחניים חשובים: לבנות ארון קודש, לכתוב ספר תורה, לעשות מלאכת אומנות לשם שמים – כל אלה דברים מלאי תוכן שמשפיעים לטובה. והנה התורה עוצרת בעדו ולא נותנת לו לעשות שום פעולת יצירה, שום מלאכה חשובה, והאדם מרגיש מוגבל ועצור, כאילו הוא אסור באזיקים ביום השבת, "אל יצא איש ממקומו" 6. זוהי תפיסה שאין לה מקום במציאות. כל מה שנראה לכאורה כהגבלה, איננו אלא להפך מזה - הוא שחרור! כשהתורה אומרת לא לעסוק במלאכה היא קוראת לנו: אל תהיו מצומצמים ומוגבלים, אל תעסקו בכוחות האנושיים שלכם – שכמה שהם גדולים הם בסופו של דבר קטנים – אלא תתרוממו אל הנשמה. כל היצירה בעולם הזה נעשית על ידי הצד הגשמי של האדם, תתרוממו לרוח, אל הנשמה הפנימית, אל מרחבים אין סופיים, ואל תעשו שום דבר שעלול לפגום ברוממות הזו. על כן בשבת דווקא 'מלאכת מחשבת' אסורה, משום שהמחשבה צריכה להיות משוחררת ממלאכה. ההימנעות מעשיית מלאכה שיש בה מחשבה נועדה לכך שהמחשבה תהיה פנויה ומשוחררת להתרוממות הזו אל בית גנזיו של הקב"ה

מאור הפנים בשבת

על הפסוק 7: "ויברך אלוקים את יום השבת ויקדש אותו", אומר המדרש 8: "ברכו באור פניו של אדם, קדשו באור פניו של אדם. לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת, כמו שהוא דומה בשבת". כנראה שצריך לראות את זה במציאות. בשבת יש אור אחר, קדושה, רוממות אחרת המתבטאת במאור פניו של אדם. הגמרא בביצה אומרת 9: "אמר רבי שמעון בן לקיש: נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו שנאמר 'שבת וינפש', כיון ששבת ווי אבדה נפש". צריך לשמור את הנשמה היתרה על ידי 'התרוממות, מנוחה ופתיחות לאור ד

השבת נותנת ערך לעולם

על הפסוק 10: "ויכל אלוקים ביום השביעי" שואל המדרש 11: "מהו ויכל אלוקים ביום השביעי", הרי ה' ברא את העולם בששה ימים, ואם כן כל מלאכתו של ה' נסתיימה ביום השישי, איזו מלאכה נעשתה בשבת? עונה המדרש: "גניבא אמר משל למלך שעשה לו חופה וציירה וכיירה, ומה הייתה חסרה? כלה שתכנס לתוכה. כך מה היה העולם חסר – שבת". כל ששת הימים ה' היה כמלך שהכין חופה. הכל היה מוכן אבל התכלית איננה, העיקר חסר מן הספר – השבת שהיא הכלה הנכנסת לחופה עדיין הייתה חסרה. ממשיך המדרש: "רבנן אמרי משל למלך שעשו לו טבעת מה הייתה חסרה? חותם, כך מה היה העולם חסר – שבת". גם גניבא וגם רבנן אומרים את אותו הדבר על ידי משלים שונים – עיקר עניינו של העולם זה השבת, מגמת הבריאה כולה ותוכנה היא השבת, כי השבת נותנת את המשמעות והתוכן של העולם, בלי שבת נותר העולם חסר תוכן וחסר ערך. השבת היא המפגש עם עניינו של עולם, עם ריבונו של עולם.

השבת מקיימת את המציאות

אור החיים 12 מבאר את הדברים הללו על אותו הפסוק 13: "ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה". לכאורה לא מובן מה צורך במילים "אשר עשה?" מספיק היה לכתוב "ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו", שהרי בשבת עצמה לא נעשתה מלאכה! כמו כן צריך

להבין מדוע נאמר שאלוקים כילה את המלאכה ביום השביעי, והרי המלאכה נסתיימה ביום השישי!

מבאר אור החיים, שהעולם היה 'רופף' עד שבאה השבת, ורק אז העולם התייצב על מכונו. השבת היא קיום העולם משום שהיא הנפש של העולם, "שבת וינפש 14". ובלשונו: "בשבת הושפע נפש החיוני לעולם לכל הנבראים". כך ביארו חכמים 15 מדוע מצוות ברית המילה מקיימים ביום השמיני - כדי שתעבור על התינוק שבת, ותכנס בו נפש. זו גם הסיבה שמביאים קרבן רק מהיום השמיני ללידתו. לפי זה, משמעות הפסוק "ויכל אלוקים ביום השביעי 16" היא שהמלאכה באמת הושלמה רק עם הופעת המהות המיוחדת של השבת, שנתנה את הקיום הרוחני לעולם. היום השביעי הינו בריאה כמו שאר הימים, הוא מלא בתוכן, והוא נותן לעולם את קיומו.

לפי זה כיצד התקיים העולם בששת ימי בראשית עד שנבראה השבת? מדייק אור החיים בפסוק "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" 17 שה' נתן כוח לעולם שיתקיים ששה ימים, ומשכנסה שבת - 'וינפש', מעתה והלאה כוח קיום העולם טמון בשבת. השבת היא המקיימת את העולם ונותנת את הטעם לששת הימים הבאים, וכך כל שבת ושבת. שמירת כל שבת ושבת נמשכת מאז בריאת העולם מאדם הראשון ונוח ושאר גדולי העולם ששמרו את השבת. לכן אומרים חכמים 18 "כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו נעשה שותף לקב"ה במעשה בראשית", משום שעל ידי אמירת הקידוש נעשה האדם שותף למעשה בראשית, כי לא רק מציאותה הפנימית של השבת, אלא שמירתה בפועל היא זו הנותנת חיות למציאות. צריך כמובן להתבונן ולהסביר את הדברים.

קדושת הזמן של השבת

כדי לעמוד על עניינה של השבת כזמן מקודש, נבאר תחילה את עניינו של הזמן. היה מקום לחשוב שהזמן הוא כלי שאין בו תוכן עצמי, אלא משמעותו תלויה במה שיוצקים לתוכו. אולם, לא כך הוא. הזמן הינו מציאות בפני עצמה, מציאות בעלת תוכן ומשמעות. בדומה לזמן, כך גם לכל מקום יש את היחודיות שלו, את האקלים המיוחד שלו, ואת האטמוספירה המיוחדת שלו. היחודיות אינה רק מבחינה גשמית, אלא גם מבחינה רוחנית. השינויים הפיזיים שבכל מקום ומקום אינם שינויים חיצוניים גרידא, אלא הם נובעים ממהות פנימית.

אמרו חכמים "שאיין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום" 19. כשם שביחס למקום כותב הכוזרי 20 שלכל גידול צריך למצוא את המקום שבו הוא יצמח בצורה היותר שלמה ומתאימה, כך גם לכל זמן יש היחודיות הרוחנית שלו, ולכל דבר יש הזמן המתאים לו ביותר, הזמן שבו הוא יגדל ויפרח.

המדרש 21 מביא שיחה מעניינת בין רבי עקיבא לבין טורנוסורפוס הרשע: "טורנוסורפוס הרשע שאל את רבי עקיבא: אמור מה יום מיומיים? אמר ליה: ומה גבר מן גוברין? אמר: מה אמרית לך ומה אמרת לי? אמר לו: אמרת לי מה יום מיומיים, מאי שנא יומא דשבתא מכל יומא, ואמרית לך ומן גבר מגוברין, מאי שנא טורנוסורפוס מכל גוברין? אמר ליה: שרצה המלך לכבדני. אמר ליה: אף זו שרצה הקב"ה לכבדה. אמר ליה מנאן את מודע לי? אמר ליה: הרי

נהר סמבטיון יוכיח שמושך אבנים כל ימות השבת, ובשבת הוא נח... .. ולא עוד אלא שהרי אוכלי המן מעידין עליו, שכל ימות השבת היה יורד, ובשבת לא היה יורד". ר' עקיבא אומר לטורנסרופוס שכשם שה' בחר בו שיקבל גדולה יותר מאחרים, כך ה' בחר את השבת. טורנסרופוס ביקש ראיות לגדולתה של השבת, ור' עקיבא הביא לו כמה וכמה ראיות מהמציאות. השבת נשמרת בתוך המציאות, זו לא רק מצווה התלויה במעשה שלנו, אלא זו מציאות קיימת "כי בו שבת ה' מכל מלאכתו" 22. לא רק המעשים שאנו עושים, כמו לבישת בגדים מיוחדים ואכילת מאכלים של שבת, מביאים אותנו לחוש שהשבת היא מיוחדת, אלא עצם היום הוא שונה מיתר ימות החול, ובמצוות השבת אנחנו מצויים להידמות לריבונו של עולם – כשם שהוא שומר שבת אף אנחנו שומרים שבת.

שורש מציאות המקום באבן השתיה

קיומה של כל הבריאה כולה נובע מהשפע האלוקי שה' משפיע עליה. שפע זה של הופעת הבריאה מתחיל מנקודה מסוימת שמשתלשלת ונמשכת והולכת עד שמתגלה ומופיעה לפנינו במציאות שאנו רואים. זהו תהליך ארוך של השתלשלות המדרגות זו למטה מזו וזו למטה מזו מהמקור העליון אל המציאות.

ראשית ההופעה של כל חלק במציאות הוא המקור האלוקי העליון. בבריאה יש זמן, מקום ונמצאים, ולכל אחד מהם ישנה התחלה, שהיא הצד הקדוש שבו. ההתחלה של המקומות היא באבן השתייה שממנה הושטת העולם 23, וכפי שביאר זאת הרמב"ן שהעולם נברא באופן כזה שיש שורש פנימי ההולך ומתפשט. שלמה המלך ידע מה אפשר לזרוע בכל מקום, משום שהוא ידע כיצד אותו שורש התפשט לכל מקום. מדוע דווקא מאבן השתייה הושטת העולם? כי זה מקום שיש בו קדושה עליונה, והקדושה היא מקור הכל. המקור הינו תמיד קדוש יותר מהסתעפויותיו. ממקום זה שבו שיא הקדושה, נבראה מציאות המקום בעולם. "מקום הארון אינו מן המידה" 24 שהרי כנפי הכרובים תפסו לכל צד עשר אמות, כך שביחד הם היו עשרים אמות ולא נשאר מקום למידתו של הארון עצמו, אבל אף על פי כן הוא נכנס בקודש הקודשים. נס זה מגלה שהארון הוא מקום המפגש בין הגבול ובין מה שמעל הגבול. יש כאן נס שמגלה ומפגיש אותנו עם מה שמעל למקום.

השבת שורש הזמן

באותה דרך יש להבין את התחלת הזמן. קודם הופעת הזמן לא הייתה מציאות של זמן, היה נצח בלתי גבולי שמתוכו התפרטה והתגלתה הופעת הזמן. בתחילת הבריאה נאמר "ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" 25. ויש לשאול שהרי אם היה חושך כבר לפני היום הראשון של הבריאה, אם כן מה הכוונה "ויהי ערב" שמשמע שהערב שהוא החושך נברא? אומרים חז"ל שהיתה התנוצצות של אור ואז "ויהי ערב ויהי בוקר". מהי אותה התנוצצות? זו השבת שרק אחריה בא היום הראשון. מהאור הבלתי מוגבל הייתה התנוצצות כלשהי וממנה התחילה הופעת מציאות הזמן. ממקור השבת הבלתי גבולית הולכת המציאות ומשתלשלת עד הופעת גבולות הזמנים והימים, והשבת היא נקודת המפגש בין הזמן המוגבל לבין הנצח שמעבר לזמן, מעין עולם הבא. השבת שהיא מקור הופעת הזמנים, היא הזמן המקודש ביותר, "כי הוא יום תחילה למקראי קודש" 26 – המקור לכל הזמנים המקודשים, ובעצם לכל מציאות הזמן. לכן השבת

היא מעין עולם הבא. העולם הבא הוא נצח, יום שכולו שבת 27, יום שמתארך ללא גבולות, והשבת שמופיעה במציאות היא נקודת המפגש והחיבור של העולם עם הנצח.

ישראל שורש הנבראים

כך גם ישראל הם ראשית הבריאה בנמצאים – "מחשבתן של ישראל קדמה לכל דבר" 28, "בראשית ברא אלוקים – בשביל ישראל שנקראו ראשית" 29. הנשמה הכלל ישראלית המכונה 'כנסת ישראל' היא ראשית הופעת הנמצאים, וכל הנמצאים בעולם הם השתלשלות מהמקור העליון הזה. לכן יש לכנסת ישראל השפעה על כל המציאות, כי היא המקור של כל המציאות, ומקור זה הולך ומתפשט ומופיע באופן בולט בעם ישראל בעולם הזה. לכן עם ישראל הם הבריאה הכי מקודשת. כל הנבראים וכל העולם – הכל נובע ומסתעף מכנסת ישראל החצובה מתחת כסא הכבוד.

ישראל ושבת

אם כן, השבת היא מקור הזמנים, וישראל הם מקור הנבראים. זהו ביאור דברי המדרש 30: "תניא רבי שמעון בר יוחאי אומר: אמרה שבת לפני הקב"ה ריבונו של עולם לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג, אמר לה הקב"ה כנסת ישראל יהיה בן זוגך. וכיון שעמדו ישראל לפני הר סיני אמר להם הקב"ה זכרו הדברים שאמרתי לשבת כנסת ישראל היא בן זוגך". בין ישראל לבין השבת קיימת התאמה. לכל נברא יש הזמן המתאים לו, והזמן שבו עם ישראל יכול לגלות את עניינו המיוחד הוא השבת. כך ניתן להסביר את דברי חכמים שגוי ששבת חייב מיתה. הגמרא 31 לומדת זאת מהפסוק "יום ולילה לא ישבותו" 32 אבל לימוד זה הוא קצת על דרך הדרש, שהרי לא מדובר בפסוק על אומות העולם. המהרש"א במקום מבאר, שהואיל והשבת היא בת הזוג של ישראל לכן אסור לגוי לבוא על בת זוג שאינה שלו.

אם כן, הכל מקורו בקודש, ושבת שהיא מקור הזמנים יוצרת קשר בין ה' לעולם, ובכך היא זכר למעשה בראשית.

שבת מכפרת על עבודה זרה

בארנו שהשבת היא מעין עולם הבא, זמן שיש בו מציאות של קדושה עליונה, מפגש עם מקור הזמנים. השבת היא הכלה, היא הנותנת לעולם את כל התוכן שלו, כדברי המדרש שהבאנו "למעלה" מה העולם היה חסר? שבת

כאשר אנחנו מתבוננים לפי המבט הזה, יהיו המדרשים שהביאו חז"ל בגמרא 33 על השבת מובנים מאוד. "אמר ר' חייא אמר ר' יוחנן, כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלים לו". בדור אנוש התחילו לעבוד עבודה זרה 34, ולמרות זאת אומרת הגמרא שמי שעובד עבודה זרה כמותם אך שומר את השבת מוחלים לו. היאך יתכן הדבר? משמעות עבודה זרה היא השתעבדות לכוח פרטי במציאות. חלק גדול מעובדי עבודה זרה באמת האמינו בקב"ה, אך היצר הרע שלהם התגבר עליהם והם חשבו שעבודה לכוח מסויים תיתן להם תועלת, והם לא ראו בכך סתירה עם האמונה. עניינה של השבת היא העדות על ריבונו של עולם שהוא הבורא את עולמו, ולכן כאשר אדם משמר שבת כהלכתו ומכיר בעובדה שהקב"ה ברא את עולמו, מתבטלת המשמעות של המעשה החמור שעשה. הוא נמצא בסתירה

פנימית בין המשיכה שלו לעבודה זרה ובין האמונה שלו בכך שהקב"ה הוא יחיד בעולמו, ולכן החטא החיצוני שלו מחול.

נחלה בלי מיצרים

הגמרא בשבת אומרת 35 : "אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי: כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מיצרים, שנאמר: 'אז תתענג על ה' והרכבתך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דיבר' 36 . לא כאברהם שכתוב בו: 'קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה' 37 , ולא כיצחק שכתוב בו: 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל' 38 , אלא כיעקב שכתוב בו: 'ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה' 39 . "ופירש רש"י שקודם "אז תתענג", כתוב "וקראת לשבת עונג ולקדוש ד' מכובד" 40 , כלומר כשתענג את השבת תזכה לאכילת הנחלה בלי המיצרים. וצריך ביאור, מדוע עונג שבת גורם לטובה כזאת גדולה? המענג את השבת הכוונה לעונג הרוחני של השבת. יש אמנם בשבת ביטוי בעונג הגשמי אבל הכוונה היא להשתחררות מכל מגבלה, צמצום וצרה. האדם נמצא במנוחת הנפש, משוחרר מכל מגבלותיו, ומתרומם אל השבת המעלה אותו לעולם הרחב של הגדולה העליונה מעין העולם הבא. מי שמענג כך את השבת, מתרומם למדרגה עליונה שמעל המציאות, ולכן נותנים לו נחלה בלי מיצרים, מחמת השייכות שלו אל אותם גבהים ומרחבים בלתי גבוליים.

אפשר להבין זאת גם באופן פסיכולוגי. אם האדם מתרומם לעניינה של השבת ודבק בה' צרותיו כאילו בטלות. הכל כל כך טפל ביחס לרוממות הפנימית והדבקות העליונה שממלאת אותו באושר, עד כי הקשיים הפיזיים או הנפשיים שמפריעים לו, כבר אינם כה משמעותיים לגביו. הוא דבק בה' והיתר לא מעניין אותו. הצרות באמת יסתלקו כתוצאה מדבקותו, אבל קודם כל הדבר פועל על פנימיות נפשו.

עונג שבת

וכן גם המשך הגמרא שם 41 : "אמר רב יהודה אמר רב: כל המענג את השבת נותנין לו משאלות לבו, שנאמר 'והתענג על ה' ויתן לך משאלות לבך' 42 . עונג זה אינו יודע מהו, כשהוא אומר וקראת לשבת ענג, הוי אומר: זה ענג שבת". כביכול בשבת ישנה התענגות בדברים גשמיים, אבל בעצם זה רק כדי לבטא את גדולת השבת ולא כדי ליצור את גדולת השבת. בזמן שאדם מתרומם הוא צריך לתת לכך גם ביטוי מעשי על ידי ההתענגות בשבת. אבל זהו רק ביטוי למציאות הרוחנית הרוממה שבה הוא נמצא בשבת, ולכן נותנים לו משאלות ליבו משום שאין גבולות למקום שבו הוא נמצא, הוא מעל הכל.

השבת היא גאולת העולם

עוד אמרו חז"ל שם בגמרא: "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אלמלי משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלים, שנאמר 'כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי 43 ' וכתוב בתריה 'והביאותים אל הר קדשי' 44 . "לא מדובר כאן בעניין חיצוני – שכר על כך שישראל יקיימו מצווה כה גדולה, אלא הדברים תואמים באופן פנימי. שמירת השבת היא בעצם גאולת העולם – היציאה מהצמצומים, מהמגבלות ומהמיצרים, וההתרוממות

אל המרחבים הבלתי מוגבלים. האדם נגאל בשבת מכל צמצומי העולם וממילא זה ממשיך גאולה גם בתוך המציאות. מדוע שתי שבתות? מסביר המהר"ל 45 שישראל הם או ממעל לכל העמים או מתחת כולם, אך אף פעם הם לא במצב שווה להם. שמירת שתי שבתות נצרכת כדי לצאת מהמצב השפל ואחר כך גם להיכנס למצב המרומם – שחרור מהשעבוד של הגויים, ובעקבותיו עליה למדרגה חדשה.

להתרומם אל השבת

כמה צריכים אנו להתאמץ כדי שתוכן השבת ימלא אותנו, ולא ניהפך לשומרי שבת בבחינת מצוות אנשים מלומדה, שבה נזהרים מכל איסור, אך לא חיים את התוכן החיובי העליון המקודש של השבת. כשחיים מתוך הבנת גדולתה של השבת, כל היחס אליה משתנה. זריזים להיכנס לשבת, מאחרים לצאת מהשבת, מתמלאים ברוממות רוח, כל התפילות והמעשים בשבת מקבלים ערך עצום.

: 'כתב רבי יוסף חיים בספרו 'הבן איש חי

ולכן בשבת שהיא מעין עולם הבא כמו שאמרו חז"ל צריך להרבות בו בעסק התורה כי אז " יצליחו בו ביותר בבנין הרוחני, ולכן כתבו המקובלים ז"ל: גדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום השבת אלף פעמים מן הנעשה מעסק התורה של ימי חול" (שנה שנייה בהקדמה לפרשת שמות).

עניינה של השבת הוא החופש מעול העבודה, מהצמצום שיש במלאכה שהיא מעשה אנושי מוגבל. בכל השבוע האדם עובד ועמל, ועל ידי זה בשבת נשפע שפע אלוקי. האדם לא צריך להתערב ולעזור, אלא רק להיפתח לשפע האלוקי של השבת, להשראת השכינה, לנשמה היתרה. "ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו" 46 – הברכה והקדושה שמופיעות בעולם הן עניינה של השבת, ומה שמוטל על ישראל לעשות הוא לספוג ולקבל אותה.

. השבת - מקור הברכה

פן נוסף מצינו בפירוש ברכת וקדושת השבת. הרמב"ן כתב: שהברכה ביום השבת היא מעין הברכות, והוא יסוד עולם^[22]. וכן בפיוט "לכה דודי" נאמר: "לקראת שבת לנו ונלכה, כי היא מקור הברכה", וכבר שנינו בזוהר הקדוש: "כל הברכות שלמעלה ומטה תלויות ביום השביעי"^[23]. עוד אמר רב יהודה: כל יום ויום מתברך העולם מיום ההוא העליון, כי כל ששה ימים מתברכים מיום השביעי^[24].

את עניין השפעת השבת ברכה לכל ימות השבוע מבאר המלבי"ם על פי הקדמת ביאור הנהגת ה' את עולמו: ידוע שה' מנהיג את עולמו בשני מיני הנהגות, האחת - "הנהגה על פי טבע" - הקבועה תמיד לפי מה שהטביע בששת ימי בראשית, שעולם כמנהגו נוהג על פי החוקים הקבועים, ואין להם שום קשר עם מעשה בני אדם, זכויותם וחובותיהם, שכרם ועונשם. ההנהגה השנייה היא - "הנהגה על פי השגחה" - שמבטל סדרי הטבע, ומנהיג לפי מעשי בני האדם, ולפי השכר והעונש המגיע להם. לדוגמא: לפי חוקי הטבע יחויב, שאם ימלאו העבים, יריקו גשם על הארץ, אולם בהנהגה על פי השגחה, אם לא יהיו בני הדור זכאים, יעצור את השמים ולא יהיה מטר.

והנה בכל מעשה ששת ימי בראשית הוקבעה ההנהגה על פי הטבע, שבהם קבע הקב"ה את חוקי סדרי המערכת, ואת טבעי כל הברואים במידה ובמשקל לפי טבעם, חוק ולא יעבור. ורק ביום השביעי, אחר שנשלם סידור הטבע שנעשה בששת ימי בראשית, התחילה ההנהגה על פי השגחה לפי מעשי בני האדם, שכרם ועונשם, והקב"ה שם כעין פקק ודד על מוצא מקור השפע שבעולם להפעילו או

להשביתו לפי השכר והעונש, ומאז - טרף חוקו ולחם כל בשר נקצב לו לפי מעשיו, שבעת שיקיים מצוות ה' יתרבה השפע בעולם, ובעת שימרה פי ה' יצמצם את השפע. וזהו מה שנאמר בתורה: "כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלקים לעשות"^[25], שלא הייתה זו שביתה של בטלה, אלא שאז נברא הפקק והדד שישבית את הנהגת הטבע וינהיג הנהגת השגחה המודדת את השפע לפי המעשה, וזהו שנאמר "לעשות" - שמעתה התחיל עשייה אחרת שהיא מעשה אלקים והשגחתו וידו הרמה למעלה מן הטבע.

מעתה יובן עניין הברכה שבירך את יום השביעי, שהרי תמיד ההנהגה על פי הטבע כפופה ופועלת תחת ההנהגה על פי ההשגחה, וכפי שכתב הרמב"ן: "אין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל המקרים שבאים עלינו, בין על הציבור ובין על היחיד, שכולם נסים ואינם טבע ומנהגו של עולם, אלא אם יעשה האדם את המצוות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו עונשו, הכול בא בגזרת עליון"^[26]. ומאחר שכסדר ההנהגה בבריאת העולם, כן נשארה ההנהגה קבועה לתמיד, ולעולם בששת ימי המעשה נוהגת ההנהגה על פי הטבע, וביום השבת נוהגת ההנהגה על פי ההשגחה, כי כל אחד מתעורר ביום שנברא בו כפי שהיה בעת הבריאה, בהכרח שההנהגה על פי הטבע בששת ימי המעשה, תקבל את כוחה ממה שיושפע עליה בשבת שבו נוהגת ההנהגה על פי ההשגחה. נמצא שהשבת היא מקור הברכה וכל ששה ימים מתברכים מיום השביעי. בכוחה של קדושת השבת להביא את האדם למעלות רוחניות גבוהות, וכפי שכתב ה"ראשית חכמה", שכשתשרה על האדם קדושת השבת כראוי, תביאהו לענוה, ליראת חטא וחסידות ולרוח הקדש, כי הגורם שלא יהיה האדם עניו, ירא חטא וחסידי, הוא מפני שאין לו נשמה שתגבר על יצרו, ובשבת שתבוא לו נשמה קדושה, בוודאי יתגבר על יצרו ויהיה עניו וירא חטא^[29].

רבי אהרן קוטלר ז"ל מוכיח שקדושת השבת נותנת חשיבות מיוחדת לכל המעשים הנעשים בה, מדברי הגמרא במסכת זבחים: שקדושת השבת מועילה גם לקרבן התמיד שקרב בה שנחשב מקודש יותר^[30]. וממשיך רבי אהרן קוטלר ז"ל: כל שכן שלימוד התורה בשבת עולה למעלה ראש. ויתרה מכך מצינו בדברי חז"ל, שאף על עמי הארץ משפיעה קדושת השבת, שאמרו בירושלמי: ^[31] שבהשפעת קדושת היום "עם הארץ אימת שבת עליו" ומתיירא לעבור עברה ולשקר בשבת יותר מבחול, ועל כן הלוקח פירות מעם הארץ [שאינו נאמן לומר שעישר פירותיו] ושכח לעשרן, שואל הוא את העם הארץ בשבת האם עישרן, וסומך על דבריו שאינו משקר בשבת^[32].

קדושת השבת משפיעה כמו כן על מאור פניו של האדם, כפי שלימדונו חז"ל: שה' "בירך" את יום השבת באור פניו של אדם ו"קידשו" באור פניו של אדם, שאין אור פניו של אדם כל ימות השבת דומה לאור פניו בשבת^[33]. המהר"ל מבאר את דברי חז"ל: שדבר זה שהפנים הגשמיים מקבלים אור וזיו בלתי גשמי, זוהי קדושת השבת^[34].

רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל במתק לשונו מסביר את מה שקדושת השבת ניכרת במאור הפנים: הוד מאור פניו של אדם תלוי במצב הרוח ובהלוך נפש, משאת נפשו של איש ניכרת בזיו דיוקנו, הלא הרוח מושל בגבורתו בכל תופעות החומר, והרגשה שכלית פנימית מתגלה גם בחושים החיצוניים. כשאדם שקוע במחשבתו בעניינים נשגבים, ולא בהרהורי יום יום של בשר ודם, אז חזותו מעוררת כבוד, וקרן אור פניו, בהילו נר עליון על ראשו. רוח של רגיעה ומנוחה עוברת בעולם ביום השבת, אשר רק שומר שבת כהלכתה חש בה בסתר לבבו, שהרי השבת ניתנה בצנעה במסתרי הנפש. וביום כזה של שלווה ונופש, מסוגל האדם להתרומם להתרכזות רוחנית בבריאת העולם, להתבונן מי ברא כל אלה ומי מקיימם, כי בורא שמים וארץ הוא הנותן נשמה לכל יצורי תבל, ורוח חיים לכל כוחות הטבע, והוא נגיד ומצוה על כל משטרי הבריאה ואדון על כל המעשים, ואין זולתו. ובהיותו תפוש בחזיונות נאצלים שיש בהם קרבת אלקים, הוד קדושת השבת עליו תראה, כאמור "ברכהו באור פניו של אדם"^[35].

^[22] בראשית ב, ג

^[23] פרשת יתרו דף פח עמוד א

^[24] זוהר בפרשת בשלח דף סג עמוד ב

^[25] בראשית ב, ב

^[26] פירוש הרמב"ן, שמות יג, טז

^[27] מלבי"ם, בראשית ב, א-ג

[28] פרי צדיק קדושת השבת ה, ט
[29] ראשית חכמה שער הקדושה, פרק ז', ק"ו
[30] מסכת זבחים צ, ב
[31] מסכת דמאי פרק ד משנה א ופני משה שם
[32] משנת רבי אהרן ח"ב עמוד קי
[33] בראשית רבה פרשה יא, ב
[34] תפארת ישראל פרק מ
[35] הקדמה לספר חזון יחזקאל על מסכת שב

מהות השבת

העולם והיקום בו אנו חיים, הינו אחד מני עולמות רבים שיצר בורא העולם, ובאופן כללי יש "ארבעה עולמות - "עשיה", "יצירה", "בריאה" ו"אצילות".

רק עולם עשיה - בו אנו קיימים - הוא גשמי, אבל שאר העולמות אינם בעלי גוף ויסודות גשמיים, הם רוחניים ועל-חושיים, ובהם כוחות קדושה אלוקיים חזקים ונעלים מאוד והם קרובים להקב"ה באין-ערוך יותר מעולמנו.

בעת שיהודי - החי בעולם "עשיה" - מקיים תורה ומצוות, הוא זוכה להטהר ולהתקדש בכוחות אלוקיים נשגבים מהעולמות, הארמונות וההיכלות העליונים - בנקודה זו מתקיים ההבדל הגדול בין כל המצוות למצוות שבת:

שאר המצוות ממשיכות כוחות קדושה אלוקיים היורדים מלמעלה למטה, מהעולמות העליונים אל היהודי שבעולמנו; ואילו שבת מעלה ומרוממת את היהודי מלמטה למעלה, היא מוציאה אותו מהעולם הזה ומעלה אותו לעולמות עליונים [הקרוי בחסידות "עליית העולמות", עד [לעולם אצילות, לכן שבת היא מעין עולם הבא].

הדברים רמוזים בדברי הנביא יחזקאל: "שער החצר הפנימית הפונה קדים, יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח", פשט הכתוב מדבר על שער החצר הפנימית של בית המקדש, הנפתח בשבת; ובקבלה מגלים "פן הנסתר" בפסוק: "החצר הפנימית של בית המקדש" היא דרגה אלוקית גבוהה מאוד ["עתיקא קדישא"] שהיא נעולה וחתומה בימי חול, אבל "בשבת יפתח", השער נפתח בפני היהודי והוא עולה ונכנס בשערי היכלות הקדושה העליונים בשבת.

כי למרות שלא כל אחד חש ומרגיש בהבדל בין שבת לחול, באמת יש הבדל מהותי עצום ביניהם: בחול נמצאים בעולמנו הגשמי, ובשבת כל הוויותו של היהודי משתנית לחלוטין, הוא "עוזב" את המימד הגשמי-חומרי הנחות והוא "מרחף" למעלה מעלה בהיכלות ורובדי קדושה עליונים ונשגבים "עד רום המעלות"! ובלשון הזוהר "שבת היהודי עושה עם המלך העליון, הוא "והמלך עצמו על שולחן אחד

לא רק נשמת היהודי מתעלית בשבת אלא גם גופו הגשמי, והדבר משתקף בצורה החיצונית של האדם בשבת, כדברי המדרש "לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא בשבת", כי בשבת היהודי חי וקיים בעולם אחר ושונה לחלוטין, עולם של קדושה עליונה, ויתירה מזו: אפילו "ארבע אמותיו של היהודי" - רשותו ותחומו המותר, הבית, המזון והחפצים המותרים בשימוש בשבת - מצטרפים למסע ההתעלות לעולמות עליונים

אמנם לא תמיד אנו מבחינים בעינינו הגשמיות-חומריות בהתרחשות שבתית מופלאה זו ובשינוי העצום שבין שבת לימי חול, אבל זו המציאות האמיתית - בשבת היהודי ורשותו עולים וקיימים בעולמות והיכלות עליונים! אצל צדיקים וגדולי ישראל בשבת הכירו על מראה פניהם הגשמי שינוי מהותי עד לבלתי הכר, אבל בעצם הדבר קיים אצל כל יהודי, שבכל מצב שיהיה הוא זוכה בקדושת השבת וסגולותיה, לכן אמרו שאפילו יהודי פשוט דובר אמת ואינו משקר "בשבת כי" אפילו בנפש בור ועם הארץ גמור, מאיר אור קדושת שבת

מספרים שפעם הבעש"ט יצא לקבלת שבת אל השדה ו"היו שם עדרי צאן, ולשמע תפילתו נתקבצו הצאן סיבבו וגעו", ופעם אחרת הצאן הגביהו רגליהם הראשונות ועמדו רק על שתי רגליהם האחוריות, כי "מחמת שקידש העולם והעלהו, גם הברואים שהיו אצלו נתעלו, ממילא הגביהו את עצמם", כלומר התעלות השבת של הצדיק ניכרה בגלוי והשפיעה גם על בעלי החיים שסביבו

שבת בנפש האדם

מאבק פנימי, סערת נפש ומלחמה תמידית קיימת בין שני יצרי לב האדם - הטוב והרע

היצר הטוב רוצה להיטיב לאדם ברוחניות ובגשמיות (שיקיים תורה ומצוות, ישמור על בריאות גופו ועוד); והרע רוצה להזיק לאדם ברוחניות ובגשמיות (שלא יעבוד את ה', שיאכל מיני מזון). (ויעשה מעשים אסורים ומזיקים לגוף)

עליית העולמות" בשבת היא גם עליית האדם ("עולם קטן זה האדם"): היצר הטוב וגוף " האדם מתעלים לעולמות עליונים, והיצר הרע ההרסני נותר בחלל התחתון הרחוק והמנותק מהאדם, ושוב אינו יכול להציק ולהזיק לאדם בשבת

הדבר מתבטא בהלכה: אמרו חכמים, אפילו עם הארץ, אימת שבת עליו ואינו משקר בשבת, כי בשל ההתנתקות מהרע, אינו מוציא שקר מפיו

אבל אם חס-וחלילה חיללו שבת, צונחים לחלל התחתון, ומתחברים ליצר הרע, והוא שב להציק ולבלבל את הנפש ולהזיק ביתר שאת ויתר עוז (בכוחות ועוצמה יותר חזקים מבחול, שכן בחול כוחות היצר הרע מקליפת נוגה, ובשבת הוא מקבל תגבורת "מרעין בישין", משלוש קליפות (הטמאות

מכאן יוצא משמעות נוספת לחילול השבת, חילול גופו ונפשו הטובה של האדם, על-ידי שמחברים אליהם את היצר הרע האכזרי

מנוחה ושקט נפשי

3) לחיצה על מתג החשמל עשויה להיטיב את מנוחת ושלוות גוף האדם (בהדלקת תאורה, מזגן וכדומה), אך זו אינה המנוחה האמיתית - לכן היא אסורה:

בתפילת שבת אנו מבקשים "מנוחת אהבה ונדבה, מנוחת אמת ואמונה, מנוחת שלום השקט ובטח, מנוחה שלימה", מנוחה מיוחדת זו אינה בטלה וחוסר מעש של הגוף, אלא מנוחה אמיתית ומושלמת - מרגוע ושקט נפשי אמיתי וללא כל טירדה, עצב ודאגה,

מרגוע אמיתי אינו סותר בהכרח למאמץ פיזי גופני, אדם יכול לעמול בסחיבת יהלומים ומטילי זהב לרשותו וזה לא מפר את שלוותו, אדרבה זה מרגיעו ומשמחו; אבל כשהדעת מבולבלת וטרופה, אין כל מרגוע ושלווה.

והרי כאמור מאבק ומלחמה פנימית קיימת בין שני יצרי הלב, יצר החיים והטוב מול יצר ההרס והרע, מלחמה זו קשה, מאמצת ומפריעה וגורמת בלבול וסערת נפש, ואינה מאפשרת מנוחה, הרבה יותר משהעבודה והעמל הפיזי של הגוף אינם מאפשרים מנוחה.

אבל בבוא השבת כשהגוף והנפש הטובה שבאדם מתעלים (עליית העולמות) ומתנתקים מהיצר ההרסני, אז קיימת מנוחה אמיתית, כי אין מלחמה פנימית עם היצר הרע; אבל בימי חול שמחוברים ליצר רע, המנסה להציק ולפגוע בכל דרך - קשה להגיע למצב שאין שום טירדה ולו הקלה שבקלות.

לכן רק שבת היא יום של "מנוחת אמת" שבה היהודי נמצא בעולמות עליונים שיש בהם רק קדושה וטוב ואף לא מעט רע.

משום כך גם מלאכות הנראות כמרגיעות ומניחות את הדעת (הדלקת מזגן וכדומה) אסורות בשבת, כי זו מנוחה שיקרית, שבאמת היא "מורידה" את האדם לעולם של טומאה ורע המטרטר את מנוחת הנפש ושלוות האדם ומבלבלו, ואפילו מי שחושב שהעבודה גורמת לו רוגע ושלווה ובלעדיה הוא מתוח ועצבני, אסור לו לעבוד בשבת, כי על ידי המלאכה הוא יפול לשאול תחתית, דבר שבסופו של דבר יגרום לו בלבול וחוסר יישוב דעת.

4) מתאים לומר על מנוחה "נבראה", כי מנוחה אינה אי-עבודה, אלא ההתעלות לעולמות עליונים שכולם טוב והחיבור אליהם נברא בשבת.

5) אסור לנגן בכלי נגינה בשבת גם למי שזה מיסב הנאה ושמחה, כי שמחה שכזו אינה אמיתית וסופה עצב ומרירות, שכן היות שכלי הנגינה אסורים בשבת, הן מצויים בשבת בהוויה הגשמית שכולה טומאה ורע, הרי השמחה שהן משרים בשבת הינה חיצונית-שיקרית, ובאמת בתמים בתוך תוכה היא עצב ורע, שכן כלים אלו גוררים את האדם לעולם שלילי ורע [זאת ועוד - שיר גורם לרוממות נפש והתעלות, לכן מצווה לשיר בשבת שהוא יום התעלות, אבל כלי נגינה גורמים פעולה הפוכה, להפיל את האדם לעולם האסור בו הם מצויים בשבת].

6) ההוצאה מרשות לרשות בשבת יוצרת הוצאה מההיכלות העליונים להוויה התחתונה - לכן זה אסור בשבת [רבי פנחס מקוריץ אומר שההוצאה רומזת לענין רם ונשא: רשות היחיד היא רשות הקודש (ליחידו של עולם), ורשות הרבים היא רשות זרה וגויית, לכן אסור להוציא בשבת]. ואיסור הכנסה כדי שלא יכנסו הקליפות שהם נדחים בשבת.

7) סוד מצוות איסור בורר - בשבת אין עירוב טוב ורע שכן נמצאים בעולם שכולו טוב בלבד, והעוסק בבורר הרע מהטוב נוחת מטה לעולם שבו מצוי גם הרע.

רגע ההתעלות

8) העליה השבתית להיכלות העליונים נעשית ברגע כניסת שבת ("בין השמשות") ודבר הראוי לשימוש באותה שעה - מצטרף למסע העליה ומותר להשתמש בו בשבת; אבל דבר שלא ראוי ומוכן באותה שעה - מפסיד את העליה ושוב אינו יכול עוד להתעלות באותה שבת, לכן הוא נשאר בהוויה התחתונה ואסור להשתמש בו בשבת.

9) עונשו של מחלל השבת, ככל עונשי התורה, אינו עונש סתמי ומקרי לשם נקמה בחוטא, אלא הוא תוצאה ישירה ממעשה החטא הרע - בשבת הגשמיות והרוחניות, הגוף והנשמה, חיים ויונקים חיותם מהעולם וההויה האלוקית העליונה בלבד (הרחוקים ו"מופשטים" מעולמנו השפל), מחלל השבת נופל מאותן היכלות מטה - ממילא הוא מתנתק ומאבד את מקור חיותו, ממילא הוא מת.

10) אף שכרו של שומר שבת, ככל מיני השכר שבתורה, אינו פרס ומענק סתמי ומקרי להיטיב עם היהודי, אלא הוא תוצאה ישירה ממעשה המצווה הטוב - בשבת זוכים לדבוק בהיכלות קדושה גבוהים ונשגבים במאוד מאוד, וכתוצאה מכך נמחקים ובטלים הפגמים שנוצרו עקב חטאיו, כי חטא ענינו ריחוק וניתוק מהבורא ותשובה ענינה לשוב ולהתחבר לה'

(תשובה=תשוב לה'), לכן שבת ממרקת חטאים, כי בה היהודי שב לה', ואכן שבת אותיות "תשב".

לכן השומר שבת "אפילו עובד עבודה זרה .. מוחלין" (שבת קיח,ב), כי בשבת מתקנים חטא העגל (אוהב ישראל, פרשת ויקהל).

מעל המזל

12) למרות הרע של מזל "שבתאי", שמחים בשבת ואין חוששים, כי היהודי חזק מהמזל - "בני ישראל נשגבים מעל המזל", ובמיוחד בשבת שעולים מעלה לעולם עליון (אצילות) שמעל המזלות.

זאת ועוד: גם לשבתאי הרע יש תפקיד חיובי וטוב בשבת, לסלק ולגרש את כוחות הטומאה והרע ולכלוא אותם בסגר ב"חלל" התחתון רחוקים ומנותקים מהיהודי.

13) למרות שאסור לעשות מלאכות בשבת, בבית המקדש מותר ומצווה לעשותם - כי במקום הקדוש גם המלאכות חלק מהיכלות הקדושה ואין שום כוחות שליליים, כדברי הזהר "מדליקים אש בשבת בקורבנות במקדש, משום שהיא אש של קדושה".

ימי השבוע תלויים בשבת

שאלות אלו עסקו בששת ימי בראשית - מדוע הבריאה נמשכה ששה ימים ומדוע מונים (8-17) כל שבוע מחדש יום ראשון, שני שלישי וכו' ולא ממשיכים למנות שמיני, תשיעי עשירי וכו' - לצורך הבנת הדברים נתבונן בזיקה בין שבת לימי השבוע

שמירת שבת כהלכתה משפיעה לטובה על השבוע הבא, כדברי חז"ל האמורים "משבת מתברכים ומתעשרים כל ימי השבוע" - וגם זה נובע ממהות השבת האמורה - התעלות לעולמות העליונים

ששת ימי בראשית הם ששה כוחות אלוקיים של הבורא - חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד ויסוד (משמעותם מבוארת בעמוד ..) - ובכל יום קיים כוח אלוקי אחד שעמו נבראה הבריאה באותו יום והוא מקיים ומחיה את אותו יום בשבוע לעולם, כלומר ימי ראשון לאורך כל השנים קיימים מכוח החסד האלוקי, ימי שני מהגבורה וכן הלאה

בסוף כל שבוע ושבוע, כשכל שש הכוחות האלוקיים מסיימים פעולתם בעולם, הם שבים ועולים למקורם בעולמות העליונים, ההתעלות נעשית בכוח השבת [שהיא בחינת "עליית העולמות"], ולאחר שבת הכוחות יורדים ושבים מטה לעולם כדי להחיות ולהשפיע גשמיות ורוחניות לעולם. בששת ימי השבוע הבא

לכן ברכת השבוע תלויה בשבת, בזכותה זוכים לאריכות ימים ועושר (כאמור בשאלה 11...) - כי שבת מעלה ומרוממת את הכוחות האלוקיים של ימי החול לעולמות עליונים מאוד, שם הם מתחדשים ומקבלים כוחות עצומים ונשגבים ואז הם שבים לעולם ומשפיעים בימי השבוע רוב ברכה והצלחה, ובלשון האור החיים הקדוש 'שבת משפיעה כוח לעמוד ולהתקיים בששת

הימים", ומוסבר בחסידות שבשבת מתחברים לדרגה שהיא ה"מקור" לכוחות האלוקיים המקיימים את העולם ["מלכות האין-סוף" שהיא "מקור להשתלשלות העולמות"]; ולולי ההתעלות השבתית, יכולת ההשפעה של הכוחות האלוקיים בימי חול קלושה ומזערית מאוד.

מעשה חילול השבת מפיל מהעולמות העליונים לממד התחתון, גם את ששת הכוחות האלוקיים המשפיעים את כוח החיים לימי השבוע הבא, וכך הם נפגמים ונחלשים מאוד, ממילא פרנסתו הגשמית והרוחנית נחלשת.

אם-כן העובר על איסורי שבת קרוי "מחלל שבת" לא רק בשל העובדה שבמעשיו האסורים הוא צונח מהיכלות הקדושה ל"חלל" התחתון ולא רק בשל העובדה שהוא פוגם ומסלק את הקדושה השבתית, אלא עוד זאת הוא "מחלל" ופוגם גם בכוחות האלוקיים של (השבת) (= השבוע הבא, שהוא מחליש אותם במאוד).

בריאית העולם נמשכה בששה ימים, כי זה נעשה בששת הכוחות (ספירות) האלוקיים, כל (17) יום כוח אלוקי אחר. (18) למרות שחלפו אלפי ימים כל שבוע מונים מחדש יום ראשון, שני וכו', כי בשבת כל ההשפעות האלוקיות חוזרות לקדמותן ומידי יום ראשון מתחיל סדר השפעה חדש של אותם שש כוחות אלוקיים בששה ימי השבוע.

לעצור את הזמן

וַיִּבְרַךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדְּשׁ אֹתוֹ כִּי בּוֹ שָׁבַת מְכַל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת

[בראשית ב, ג]

השבת 'תמרור' רוחני במרוצת הזמן דווקא בתקופתנו השבת רלבנטית מתמיד. עם התפתחות המדע חש האדם כי "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". החיים המודרניים הפכו לאינטנסיביים. עבודה, תקשורת ומערכות בידור מגוונות הפכו את חיי האדם המודרני לחיים של מרדף ארוך אחר סמלים חיצוניים, רכושנות והון. במרדף זה, לא נותר לאדם זמן ופנאי לעצור ולהתבונן פנימה.

זוהרו של המרחב ועוצמתו משעבדים את מחשבותינו. אנו שמים לב למה שמכתיבים לנו חושינו - מה שרואות העיניים, מה שחשות האצבעות. התורה, לעומת זאת, מכוונת אותנו אל עבר הזמן; היא רואה את העולם בממד הזמן וכך היא מציגה אותו לאדם. השבת היא "תמרור" רוחני במרוצת הזמן. היא באה להזכיר לאדם באופן תמידי את מקומו הנכון בזמן ובבריאה. לאורה של השבת מכוון היהודי את כל חייו.

היהדות עוסקת רבות בקידוש הזמן. היא מלמדת את האדם להידבק אל הקדושה שבזמן. שישה ימים בשבוע אנו נאבקים בעולם ו"סוחטים" רווחים מהאדמה. ביום השבת אנו מטפלים במיוחד בזרע הנצחי הנטוע בנשמה

שישה ימים בשבוע אנו מנסים לכבוש את העולם. ביום השביעי - עלינו לכבוש ולזכך את עצמנו.

השבת הייתה התרומה הגדולה של היהדות לעולם כולו. אם בעבר לעגו המצרים והיוונים הקדמונים ליהודים על שמבזבזים שביעים מחייהם, הרי שהדתות המובילות הבינו את הצורך ביום מנוחה. שתי הדתות המונותאיסטיות הגדולות אף קבעו את יום המנוחה בצמוד לשבת: המוסלמים שובתים ביום שישי והנוצרים ביום ראשון.

אך לפי מחשבת התורה, מנוחת השבת, אינה אמצעי אלא מטרה בפני עצמה.

השבת, כיום מנוחה וכיום של שביתה מעמל, אין כוונתה להשיב את כוחו של האדם כדי שיהיה מוכשר למלאכה הבאה. השבת היא יום למען חיי הנצח שלנו, למען "תכלית מעשה שמים וארץ". השבת אינה קיימת למען ימות החול. ימות החול קיימים למען השבת. השבת היא המרכז, הלזז והעיקר של השבוע. ששת ימי המעשה יונקים ממנה את חיוניותם ומתברכים בברכתה.

שבת – חמדת הימים

מנוחה שלמה היא אמנות. המנוחה היא תוצאה של התאמה בין הגוף, הנפש והדמיון. כדי להגיע להצטיינות באמנות, על האמן לקבל את המשמעת שלה ולפעול בהתאם לכלליה.

היום השביעי הוא ארמון שאנו בונים בתוך הזמן. ארמון הבנוי מקיום מצוות היום, מהארת הנשמה ומשמחת הנפש.

בספר זה הבאנו מבחר רחב ומגוון של מקורות, מובאות ומידע ממקורות שונים על מנת להאיר, מזווית ראייה רחבה ככל האפשר, היבטים מרכזיים בנושא יקר זה של השבת.

נכון הדבר שגם הדת וגם האמנות נלחמות, בחזיתות שונות, נגד החלודה העמומה שמעלה "ההרגל על הפלא שבדברים. עץ הוא יצירה עילאית ביופיה; אך רובנו צריכים לאיזה 'סיזאן' או 'קורו' שיקום להזכיר לנו כמה העצים יפים. השבת היא אות ומזכרת חוזרים ונשנים לבריאה [ולראשיתו של עם ישראל

"] הרמן ווק, זה אלי, עמ' 41

פרק ה

מהותה של השבת

מהי מטרת שמירת השבת? • מהי השבת? • שמירת שבת - ביטוי להיותנו בני חורין • ולייחודנו משאר העמים. • השבת – נפש הבריאה. • השבת מקיימת את העולם במשך ששת ימי השבוע. • השבת היא המקור לקדושת הזמנים וישראל. • השבת - יום של מנוחה, בריאות והתעלות רוחנית. • שמירת השבת מבטיחה עצמאות רוחנית. • חשיבות העיסוק בענייני קדושה בשבת.

מהי מטרת שמירת השבת?

כי הדעות, אם לא יהיו להם מעשים לבססם ולפרסמם ולהנציחם בהמון - לא יתקיימו. ולפיכך נצטוונו " בקידוש היום הזה, כדי שיתבסס יסוד חידוש העולם ויתפרסם במציאות, כאשר ישבתו כל בני אדם ביום "אחד. וכאשר ישאלו מה טעם הדבר? תהיה התשובה: 'כי ששת ימים עשה ה

[רמב"ם, מורה נבוכים ב, לא]

בבואנו לבחון את מהותה של השבת, כדאי לדון תחילה בדיעות הרווחות בציבור הרחב באשר למהות זו. יש טוענים כי איסורי השבת, כדוגמת איסור מלאכת הבערת אש, היו נכונים בעבר משום שהיו כרוכים במאמץ, אך היום אין עוד טעם באיסורים אלה (ראה להלן בפרק "שאלות ותשובות"). אחרים סבורים כי את יום המנוחה ראוי שיקיים כל איש בצורה הקרובה אל לבו, כי רק כך מובטח עינוגו ביום זה. הצד השווה בין בעלי הטענות הוא: אלה גם אלה אינם יודעים שבת מה היא. לדידם הסיבה לקביעת השבת היא הצורך ברגיעה ובמנוחה גופנית

אך לא זהו היסוד האמיתי של יום השבת. אמנם, מצוות שמירת השבת כוללת גם את רעיון מנוחת הגוף, ואכן התורה מדגישה עובדה זו במספר מקומות

[שמור את יום השבת לקדשו... למען ינוח עבדך ואמתך כמוך] [דברים ה, יב-יד]

ברם, רעיון המנוחה אינו אלא פרט אחד ממכלול עיקרי השבת

רבות שמענו על מסירות נפשם של יהודים למען שמירת השבת לאורך הדורות

אילו ראו היהודים את השבת כיום מנוחה בלבד, לא היו מתאמצים כל כך לשמרה ולא היו מוסרים את נפשם עליה. ההכרה כי בשמירת השבת טמון יסוד קיומו של עם ישראל, היא אשר נטעה באותם יהודים מוסרי נפש את העוז להשליך את חייהם מנגד למען שמירתה. ואכן, מצאנו בדברי חז"ל

"השבת שקולה כנגד כל המצוות"

[מדרש שמות רבה כה, טז]

אמר לו הקב"ה למשה: מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל. " [שבת י, ב]לך והודיעם

מדרשים אלו ומעשיהם הנפלאים של בני עמנו לאורך הדורות מעוררים אותנו בהכרח למחשבה כי השבת נעלית היא מיום מנוחה רגיל. מתנה זו הקרויה שבת, שהיא שקולה כנגד כל המצוות, תוכנה בוודאי עמוק מאוד ונובעים ממנה מעיינות של חכמה

מהי השבת?

על פי ההשקפה היהודית, שני עקרונות בסיסיים טמונים בשמירת השבת

האחד הוא אמונתנו בבריאת העולם על ידי הקב"ה והשני הוא ייחודנו משאר העמים. שמירת שבת מבטאת את האמונה בבריאת העולם על ידי הקב"ה יסוד האמונה של העם היהודי הוא שהקב"ה ברא את העולם בששת ימי בראשית ושהוא אדון העולם. אך לא די שאנו מאמינים בכך, אנו נדרשים לתת גם ביטוי מעשי לאמונה זו. בשמירת השבת מבטאים אנו למעשה את השקפת עולמנו זו. שישה ימים בשבוע עסוקים אנו במלאכתנו ודואגים לפרנסתנו ולקיומנו. והנה, אך מגיע היום השביעי, עוזבים אנו את כל עיסוקינו. אין זאת משום שסיימנו את מלאכתנו, שהרי שמורה לנו עדיין עבודה רבה לימים יבואו. "חופשה" זו בעיצומה של יצירה - היא האות לאמונתנו בבורא העולם שיצר את העולם בשישה ימים. מי מונע מאתנו להמשיך בעיסוקנו השגרתיים? רק ההכרה כי יש אדון לבריאה, כי הוא בראה וכי אנו עושי רצונו, יכולה להסביר התנהגות זו. כשם שהחייל

הנאמן פועל רק ברשות מצביאו, כך גם עם ישראל מכלכל את מעשיו רק לפי הוראות יוצרו, בורא העולם:

"זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ... יוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה"

[שמות כ, ה-י]

בעובדה כי שובתים אנו ממלאכה אחרי שישה ימי יצירה אנו מביעים את אמונתנו כי באופן זה נהג גם הקב"ה כשיצר את העולם. כשם שהוא שבת כך אנו שובתים

"שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפֹּשׁ"

[שמות לא, יז]

שמירת שבת - ביטוי להיותנו בני חורין ולייחודנו משאר העמים

יציאת עם ישראל ממצרים לא הייתה רק יציאה לחירות מעול משעבדים

יציאה זו הביאה לתמורה באופי העם; עם ישראל נהיה מאז לעם שיש לו תורה ומנהגים משלו. עד יציאת מצרים היה עם ישראל משועבד לעם אחר, ואילו מאז ואילך הוא נהיה עם סגולה המורה לעולם כולו את הצדק, את המוסר ואת היושר האלוקי. כדי שדברים אלו ייחרתו בתודעתנו ויתממשו במעשינו נקבע יום השבת. בשביתתנו מכל מלאכה ביום השבת, בהינתקותנו מחיי העולם השוטפים, אנו ממחישים את עובדת היותנו בני חורין ואת ייחודנו משאר העמים. לעומת האנושות הטבועה בחיי החומר, מקדיש עם ישראל חלק קבוע וניכר מחייו לחיי רוח.

יום השבת עומד מעל חיי המעשה והגשמיות והוא כולו רוח, מחשבה וקדושה. היות והשבת מופיעה בתדירות גבוהה במהלך ימי היהודי, אחת לשבוע, היא משפיעה אור גם על ששת ימי המעשה הסמוכים אליה. נמצא, שכל חיי היהודי מושפעים מן השבת. זוהי איפוא מהות השבת: אות וזיכרון לקיום בורא עולם מחד גיסא, ולהיותנו עם נשגב מאידך גיסא

שני רעיונות אלו מצויים בברכת הקידוש הנאמרת בכניסת השבת

ושבת קודשו באהבה וברצון הנחילנו, זיכרון למעשה בראשית. כי הוא יום תחילה למקראי "קודש, זכר ליציאת מצרים. כי בנו בחרת ואותנו קידשת מכל העמים

[מתוך סידור התפילה, סדר קידוש לליל שבת]

וכבר נאמרו במצווה זו שתי סיבות שונות ... לפי שנאמר טעם קידוש השבת בעשר הדברות הראשונות ... 'כי ששת ימים עשה ה' וגו', ואמר במשנה תורה [ספר דברים]: 'וזכרת כי עבד היית במצרים, על כן ציווך ה' אלוקיך לעשות את יום השבת'. וזה נכון, כי הסיבה בדיבור הראשון הוא כיבוד היום וקידושו, כמו שאמר 'על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו', זהו העלול השייך לעילה כי ששת ימים וגו'. אבל מה שנתפקדנו בו ונצטוונו אנו לשמרו, הוא סיבה השייכת לעילת היותנו עבדים במצרים, ולא היינו יכולים לשבות. לפיכך נצטוונו על השבת והמנוחה כדי לכלול שני הדברים: קביעת השקפה נכונה - והוא חידוש העולם, המורה על "מציאות האלו-ק, וזיכרון חסדי ה' עלינו שהניח לנו מתחת סבלות מצרים

[רמב"ם, מורה נבוכים ב, לא]

השבת – נפש הבריאה

רז כמוס נגלה לנו על ידי רבי חיים בן-עטר, ה'אור החיים' הקדוש, בפירושו לכתוב 'ויכל אלוקים': 'ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה

כי העולם היה רופף ורועד, עד שבאה שבת ונתקיים העולם ונתייסד. והכוונה היא כי ביום "השבת ברא הקב"ה נפש העולם

והוא סוד אמרו: 'וביום השביעי שבת וינפש' [שמות לא, יז], כיוון ש'שבת' פירוש 'בא שבת'; 'וינפש' פירוש, 'נשפע שפע החיוני בכל הנבראים', כי קודם השבת לא היה נפש לכל "הנבראים

[פירוש 'אור החיים' הקדוש לבראשית ב, ב]

משמעותם של הדברים היא שאף על פי שמבחינה גשמית נשלם העולם בשישה ימים, וביום השביעי הייתה שביתה מוחלטת מן הבריאה, לא כן היה מן הבחינה הרוחנית. נהפוך הוא, השבת הוסיפה נדבך רוחני ונשמתי לנבראים, היא הוסיפה להם דרגה רוחנית שהייתה חסרה בהם עד אז

כי בשעת הבריאה לא ברא הקב"ה כוח לעולם, זולת לעמוד שישה ימים... ונתחכם הקב"ה " וברא יום אחד... ובו ביום חוזר הקב"ה ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד שישה ימים, וזולת זה היום היה העולם חרב בגמר ששת ימים וחוזר לתוהו ובהו... ואחר עבור ששת ימים יבוא שבת אחרת ויחיהו ויקיימהו עוד ששת ימים אחרים, ולך לדעת כי מציאות השבת בעולם "הוא קיומו שמקיימים אותו

[שם, שם, ג]

חידוש גדול מלמד אותנו ה"אור החיים" הקדוש: בששת ימי המעשה ניתן כוח לבריאה להתקיים שישה ימים בלבד. השבת היא המעניקה כוח קיום לשישה ימים נוספים עד השבת הבאה. אם כן, מן הדברים עולה כי העולם מתקיים בזכות השבת. לולא היא, היינו זקוקים לבריאה חדשה של העולם מדי שבוע.

השבת מקיימת את העולם במשך ששת ימי השבוע

השבת אינה רק בבחינת "זיכרון למעשה בראשית", היא אינה רק אות ומופת ליצירתו של הבורא בעבר הרחוק. השבת היא כאמור חלק בלתי נפרד מן המערכת הבסיסית הנושאת על גבה ומפעילה את העולם גם עתה, דבר יום ביומו. ממשיך וכותב בעל ה"אור החיים" הקדוש ולפי פירושנו מצאנו נחת רוח במאמר אחד שאמרו חז"ל: "כל המקדש את השבת... ואומר: " ויכולו השמים והארץ וכו' ... כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית'. מי שמע כזאת, שיבוא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו? אין אחר מעשה כלום, ובמה יעשה שותף? ... ולמה שפירשתי [הסיבה היא]... כי להיות שהשבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים, ואחר "עבור ששת ימים יבוא שבת אחרת ויחיהו ויקיימהו עוד ששת ימים אחרים

[שם]

בדומה לכך אומר גם רבי גדליה מלוניץ, תלמידם של המגיד ממזריטש ורבי יהודה מפולנא מעולם לא נבראו רק שישה ימים, ועל ידי שמירת שבת שישראל שומרין, ששקולה ככל התורה " כולה, נבראו שוב שישה ימים אחרים חדשים. וכן מידי שבת בשבתו מתחדשת בריאת שמים "וארץ, שהשבת נותנת חיות לשישה ימים אחרים

[רבי גדליה מלוניץ, תשועות חן, פרשת 'בשלח]

השבת היא המקור לקדושת הזמנים וישראל "השבת היא שורש כל הימים טובים שנתקדשו, ואלמלי לא נתקדשה השבת, גם ימים טובים לא היו. וכמו שתיקנו מסדרי התפילות: "מקדש השבת ישראל והזמנים" - שאלמלי השבת לא היה מקדש [את] ישראל, גם ישראל לא היו "יכולים לקדש הזמנים. ולכך מתחיל בשבת שהיא שרש הכל

[רמח"ל, "ליקוטי תורה", פרשת 'אמור]

השבת - יום של מנוחה, בריאות והתעלות רוחנית

כשהיהודי שובת ממלאכתו ביום השביעי, ובהיפרדו ממעשי החול שלו, הריהו מוציא את עצמו מעולם של חולין ונכנס אל עולם של קדושה. אין פלא שרבים מהטרודים בעול הפרנסה במשך כל ימות השבוע, הופכים ביום השבת לשקטים ושלווים. אפילו אדם קשה יום, שבששת ימי

המעשה נראה עלוב ושפל, מתהלך ביום השבת כבן מלך שליו ושמח. שינוי קוטבי זה מתאפשר רק הודות לציווי האלוקי המורה לנו להינתק מכל עשייה ביום השבת. ההימנעות מעסקי פרנסה ועבודה, ואפילו בדיבור אודותם, מאפשר לאיש ישראל להתהלך ביום השבת כבעולם אחר.

שלווה זו היא התגלמות של מנוחת הנפש ומנוחת הגוף כאחת. אין הבראה מעולה יותר מאשר זו של יום השבת. בכל ימות המנוחה אשר קבעו בני אדם נח גופו של האדם, אבל נפשו נשארת בדרך כלל בעיסוקיה ובמתחיה. לעומת זאת, בשמירת השבת קיימת רגיעה מוחלטת של הגוף והנפש גם יחד כפי שמצווה התורה, ובכך מבטיחה היא בריאות וחיים שלווים למקיימיה.

רעיון זה מצוי בדברי מלך הכוזרים אל החבר היהודי:

ובכל אותם ימים [ימי השבת] אתם שרויים במנוחת הגוף והנפש, שאף המלכים חסרים אותה. " כי הנה המלכים כשצריכים לעשות דבר מה ביום מנוחתם, אינם נמנעים מלהיות בתנועה ואף "להתייגע, נמצא שאין להם מנוחה נפשית שלימה ביום הזה

[רבי יהודה הלוי, "הכוזרי", ג, י (על פי ביאורו של הרב מ' גניזי)]

שמירת השבת מבטיחה עצמאות רוחנית

נדמה כי כמעט ואין לאדם זמן להתייחד עם מחשבותיו ועם עצמו, להרהר במעשיו ולחשוב על שיפור דרכיו ודעותיו. כמו כן, הולך ופוחת מספרם של האנשים המביעים דעה עצמית, אשר איננה ציטוט ממה שקלטו מהרדיו והטלוויזיה או קראו בעיתון.

ולעומת כל אלה, ההינתקות מן העולם הרחב וההתכנסות לתוך הסביבה הפרטית של האדם. למשך יממה אחת, כפי שקורה בשבת, מבטיחות את העצמאות הרוחנית של הפרט ודעותיו.

חשיבות העיסוק בענייני קדושה בשבת

חשוב להסביר, גם אם קיבל עליו האדם להיבדל מכל מלאכה ועשייה בשבת, והוא נזהר אפילו מלחשוב על אודותן, עדיין לא יזכה ל"עונג שבת" מושלם.

כדי להשיג עונג זה, אין די בהימנעות ממעשי חולין, אלא על האדם להתעסק בענייני קדושה. תפילות השבת, מצוותיה המיוחדות כהדלקת הנרות והקידוש על היין, ומעל הכל, ההתעסקות המרובה בלימוד התורה - כל אלה מביאות את עושיהן אל שלמות של שבת. השומר שבת כהלכתה, רוח אחרת מפעמת בקרבו, רוח טהרה וקדושה, ונשמה חדשה עוטפתו ושופעת בקרבו - נשמה יתרה.